Fil-gwerra taħt il-Mellieħa

Evarist Bartolo

Dawk minna li twieldu wara s-sena 1942 u baqgħu jgħixu fil-gżejjer tagħna aktarx li ma ġarrbux gwerra direttament u ma jafux xi tfisser tipprova tgħix fi żmien ta' gwerra. Kull meta nsegwu l-aħbarijiet naraw biżżejjed moħqrija meta jġibulna xeni ta' gwerra. Aktarx li l-agħar xeni nibqgħu ma narawhom qatt: persuni ta' kull età maqtula u ħerba ta' djar u postijiet tax-xogħol u wirt storiku, reliġjuż u kulturali ta' pajjiżi sħaħ.

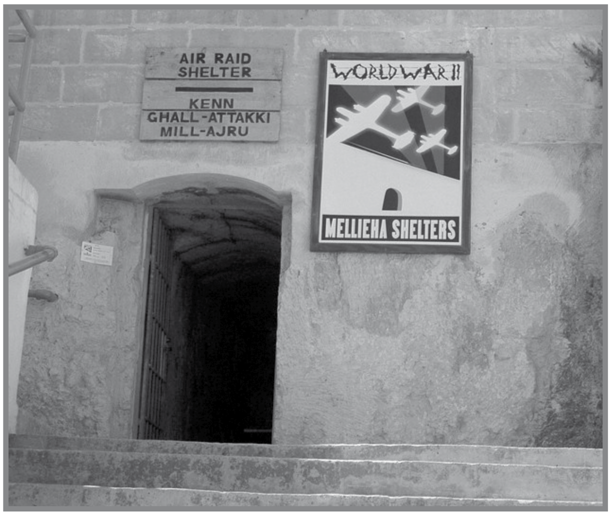

Il-ġenituri u n-nanniet tagħna li għexu dik li tissejjaħ it-Tieni Gwerra Dinjija kieku jafu sew xi tfisser tgħix l-infern ta' gwerra għalkemm irid jingħad ukoll li dawk li għexu tul il-gwerra fil-Mellieħa ma batewx daqs dawk li għexu fl-inħawi li l-iżjed li ġew attakkati fil-gżejjer tagħna: madwar il-portijiet u fejn kien hemm bini x'jiġi attakkat.

Din il-gwerra damet bejn l-1939 u l-1945. Kienet bdiet fl-1 ta' Settembru 1939 meta l-Ġermanja nvadiet il-Polonja, bħala l-ewwel pass biex tibla' kemm tiflaħ pajjiżi u tibni imperu mifrux mad-dinja kollha. Ir-Renju Unit u Franza ddikjaraw gwerra kontra l-Ġermanja. Fil-gżejjer tagħna l-aktar li laqtitna kien bejn l-1940 u l-1942. Kienet l-agħar gwerra dinjija li qatt kellha l-pjaneta tagħna s'issa. B'kollox ħadu sehem fiha madwar 100 miljun persuna bl-uniformi minn 30 pajjiż differenti. Naħa li kienet tissejjaħ l-Assi kien hemm fiha l-Ġermanja, l-Italja u l-Ġappun u fuq in-naħa l-oħra kien hemm l-Alleati: ir-Renju Unit u l-kolonji tagħha, fosthom Malta, u mbagħad ingħaqdu l-Unjoni Sovjetika u l-Istati Uniti.

Kienet gwerra terribbli. Fiha ntużaw ir-riżorsi ekonomiċi, industrijali u xjentifiċi fejn naħa ppruvat teqred lin-naħa l-oħra, bla ebda rispett lejn dawk li ma kinux bl-uniformi, lejn dawk li ma kinux imdaħħlin direttament fil-gwerra. B'kollox huwa meqjus li nqatlu bejn 50 u 85 miljun ruħ. Jinkludu dawk il-11-il miljun ruħ (Lhud, Komunisti, Soċjalisti, Kattoliċi, omosesswali, żingari, diżabbli) li Hitler u l-gvern tiegħu riedu "jnaddfu" d-dinja minnhom u bagħatuhom fil-kampijiet tal-konċentrament, isofru l-agħar ħruxija u jinħarqu fl-ifran jew fgati b'gass velenuż.

Kienet gwerra li fiha ġew attakkati ċentri strateġiċi, bliet u fabbriki fejn inqatlu l-miljuni, fosthom ħafna minn dawk li kienu jgħixu fil-bliet Ġappuniżi ta' Ħiroxima u Nagasaki fejn intefgħu fuqhom l-ewwel żewġ bombi atomiċi maħduma fl-Istati Uniti.

Malta sofriet l-iżjed bejn l-1940 u 1942 meta l-qofol tal-gwerra kien fil-Mediterran u allura l-qagħda strateġika ta' Malta kisbet importanza ikbar. Kienet għaddejja l-gwerra fl-Afrika ta' Fuq bejn il-Ġermanja u r-Renju Unit. Iż-żewġ naħat kellhom bżonn jużaw il-Mediterran biex jibgħatu l-vapuri tagħhom iwasslu munizzjon, armamenti u ikel għas-suldati tagħhom. Malta li dak iż-żmien kienet kolonja tar-Renju Unit, intużat biex jiġu attakkati l-vapuri Ġermaniżi jbaħħru fil-Mediterran. Il-ġeneral Rommel li kien imexxi l-forzi Ġermaniżi fl-Afrika ta' Fuq kien stqarr f'Mejju 1941: "Mingħajr Malta se nitilfu l-kontroll fuq l-Afrika ta' Fuq."

Il-Ġermanja u l-Italja qablu li ajruplani tal-gwerra tagħhom jibdew jattakkaw lill-gżejjer tagħna biex idgħajfu u jeqirdu l-preżenza tal-forzi tal-ajru u tal-

baħar tar-Renju Unit. L-attakki bdew fil-11 ta' Ġunju 1940 u komplew sal-20 ta' Novembru 1942. Ġew attakkati l-portijiet, l-ajruporti, il-bliet u l-fortizzi f'Malta u f'Għawdex. Saru aktar minn 3,000 attakk mill-ajru mill-Ġermaniżi u t-Taljani. Fuq il-gżejjer ċkejknin tagħna ntefgħu iżjed minn 17,000 tunnellata bombi, iżjed milli ntefgħu f'inħawi oħra fid-dinja. Inqerdu jew ġarrbu ħsarat kbar iżjed minn 30,000 dar u bini ieħor. Madwar 3,000 persuna bl-uniformi jservu f'pajjiżna ġew maqtula jew feruti gravi. Inqatlu 1,493 persuna pajżana – jiġifieri nies m'għandhomx x'jaqsmu direttament mal-gwerra u 3,764 oħra ġew feruti.

Meta bdew l-attakki diretti fuq Malta, pajjiżna u l-poplu tagħna kien għadu ma kienx imħejji sewwa biex jipproteġi ruħu, tant li ħafna mietu midfunin fi djarhom għax kienu jaħsbu li biżżejjed jinżlu fil-kantina jew jistkennu taħt it-taraġ waqt attakki mill-ajru. Fil-Mellieħa, fejn dak iż-żmien kienu jgħixu 3,842 persuna, kien hemm min kien ifittex kenn f'wieħed mill-ħafna għerien li hemm fil-widien tar-raħal u madwaru. Dan ukoll ma kienx biżżejjed għax bomba mitfugħa quddiem għar miftuħ żgur toqtol bil-blast tagħha lil min ikun jistkenn fih anki jekk ma tolqtux direttament.

Lejn il-Mellieħa ġew ukoll 1,117-il rifuġjat minn bliet u rħula oħra li kienu iżjed fil-periklu mill-Mellieħa għax kienu eqreb miri militari bħall-portijiet u fortizzi. F'Lulju 1941 l-awtoritajiet militari taw l-ordni li kellhom jibdew jitħaffru xeltrijiet taħt l-art biex iservu ta' kenn mill-attakki tal-ajru. Fost l-akbar xeltrijiet li tħaffru hemm dak fit-taraġ li bih tinżel mill-pjazza parrokkjali għall-quddiem is-Santwarju. Twil xi 500 metru u ħaffruh 13-il baqqunier bi 11-il assistent magħhom u bi ħlas ta' bejn 40ċ u 60ċ kuljum.

Għall-ewwel kien ippjanat li dan ix-xelter minbarra li jservi ta' kenn għan-nies tal-Mellieħa u għal dawk ir-rifuġjati li ġew minn bliet u rħula oħra jservi wkoll fejn jiġu maħżuna oġġetti importanti tal-arti u dokumenti ewlenin li qabel kienu miżmuma l-Belt Valletta. Iżda wara sitt xhur indunaw li dawn qed jiġrilhom il-ħsara bl-umdità, neħħewhom u ħaduhom fil-Palazz tal-Verdala. Kien hemm min gerger li f'dan ix-xelter ma kien hemm privatezza ta' xejn. Il-familji ngħataw permess iħaffru xi kamra fih għalihom iżda ma kellhomx permess iwaħħlu xi bieb li jingħalaq. Setgħu jdendlu purtiera biss. Kien hemm familji li ngħataw permess iħaffru xelter taħt id-djar tagħhom biex jinżlu fihom meta ddoqq is-sirena biex twissihom li ġej attakk ieħor mill-ajru.

Tajjeb li dan ix-xelter il-kbir fil-Mellieħa ġie restawrat, imnaddaf u miżmum mis-Soċjetà tal-Kor u Orkestra Maria Bambina u ppreżentat b'mod li jagħti ħjiel ta' kif kienet il-ħajja fih meta t-Tieni Gwerra Dinjija laqtet lill-gżejjer u lir-raħal tagħna. Kull min iżuru forsi jifhem daqxejn il-kruha u t-tbatija tal-gwerra.